

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертаційне дослідження Матійчика Андрія Васильовича
«Самоорганізація громадянського суспільства як чинник
демократичної модернізації політичної системи України»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси**

Актуальність обраної теми. Дисертаційна робота Матійчика Андрія Васильовича пов'язана з вирішенням особливо актуальної теми – формування та можливості використання самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства у реалізації курсу демократичної модернізації політичної системи України. Зважаючи на перманентний характер сучасних викликів, що стоять перед Україною, їхню зростаючу складність, активна роль громадян та громадських організацій в розробці політики формування і прийняття рішень виступає свого роду ключем до утвердження демократичної легітимності державних установ та результатів їхньої діяльності. Аксіомою залишається факт: політика держави буде більш успішною, якщо вона заснована на консенсусі та спрямована на досягнення загального інтересу. Саме громадянське суспільство, прагнучи створити основу для консультацій з державними органами, продовжує пошук способів підвищення своєї здатності поглиблювати модернізаційні процеси функціонування політичної системи і якісно змінювати цей формат у бік набуття демократичних рис.

Важливість та науково-практичну цінність дослідження визначає також її виконання в контексті держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413.

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації свідчить, що Матійчик Андрій Васильович коректно та чітко визначив об'єкт та предмет роботи.

Використання сучасної методології політологічного дослідження, опрацювання значної кількості джерел дозволило дисертанту реалізувати поставлену мету та завдання, розв'язуючи які автор вивів ряд положень, що містять наукову новизну.

Змістовне дослідження еволюції наукових уявлень щодо ролі громадянського суспільства та аналіз сучасних теорій політичної модернізації і демократизації (підрозділи 1.1, 1.2) сприяли якісному формулюванню понятійно-категоріального апарату, що дозволило висвітлити заявлену тему ґрунтовно, послідовно та у логічному зв'язку. На наш погляд, здобувач ретельно проаналізував та застосував наукові розробки як зарубіжної (Г. Алмонд, С. Гантінгтон, К. Дойч, Д. Ептер, М. Крозьє, Х. Лінц, Н. Смелзер, А. Степан, А. Турен та ін.), так і вітчизняної політологічної науки (В. Бех, М. Бойчук, Г. Зеленько, О. Корнієвський, І. Кресіна, М. Михальченко, О. Новакова та ін.).

Досягненням наукової роботи автора можна вважати вдалу, на наш погляд, спробу категоризації понять «самоорганізація громадянського суспільства» (с. 59) та «громадянська ініціатива» (с. 61). Остання, в свою чергу, розглядається як показник наявності потужного самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства в Україні, наряду з такими показниками як ендогенно детермінований розвиток волонтерського руху та ефективно застосовувані інтернет-технології.

Автор влучно формулює визначення «громадянської ініціативи» як вияв здатності громадян за допомогою колективного характеру дій та на принципах самоорганізації самостійно вирішувати актуальні питання функціонування суспільних відносин (с. 61). Розглядаючи різновиди громадянської ініціативи в сучасній Україні, їхнє виникнення, розвиток та специфіку втілення, Матійчик А. В. констатує, з одного боку, перехід ініціативності від держави до громадянського суспільства, з іншого – недосконалість інституціонального підґрунтя, що гальмує ефективність реалізації громадянської ініціативи (с. 131).

Аналізуючи європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, дисертант робить вірний, на нашу думку, висновок про збереження процесу зміцнення демократичності інституційного клімату щодо розвитку громадянського суспільства майже у всіх державах-членах

ЄС Центральної та Південно-Східної Європи. Матійчик А. В. слушно акцентує, що саме демократичний стандарт нормативно-правової бази забезпечує дотримання вироблених правил і державними інституціями, і громадянським суспільством, дозволяє уніфікувати вироблення механізмів вирішення можливих конфліктів та подолання протиріч у розробці державних стратегій, сприяє підвищенню рівня свідомості громадян та коригує можливі відступи у дотриманні демократичних цінностей (с. 76).

У той же час, як слушно стверджує автор, сучасні тенденції розвитку європейського громадянського суспільства також демонструють скорочення громадянського простору та підвищення від'ємної динаміки розвитку громадянського суспільства в країнах Східної Європи (с. 80-81). Ці висновки підтверджуються використанням дисертантом широкої статистичної бази та результатами зарубіжних досліджень, зокрема, результатами рейтингу демократичного розвитку «Nations in Transit», «Eurobarometer-2014», Індексу сталості неурядових організацій «Агентства міжнародного розвитку США» (USAID NGO sustainability Index) тощо.

Важливим та своєчасним є ґрунтовне дослідження специфічних рис фінансування громадських організацій, особливо волонтерських, в сучасній Україні та європейських країнах. Зокрема, аналіз схем фінансування ОГС в європейських країнах показав високий рівень залучення громадськими організаціями коштів у країнах стабільної демократії (с. 77-80). На слушну думку автора, проблемою фінансування громадського сектору в сучасній Україні залишається закритість механізму розподілу коштів, вузьке коло суб'єктів фінансової підтримки, спрямованість представників влади не на партнерство з громадським сектором, а на конкуренцію, побоювання державних службовців щодо обмеження застосування корупційних схем (с. 98).

Пошукувачем також на основі аналізу інституційного клімату для розвитку громадянського суспільства та політико-культурних чинників його розбудови цілком обґрунтовано підтверджено тезу С. Гантігтона, що відповідність характеру інституціоналізації рівню участі громадян в політиці і ступеню соціальної

мобілізації визначає характер і спрямованість політичного розвитку. Відставання процесу інституціоналізації від темпів зростання мобілізації і участі є основною причиною політичних криз і нестабільності в перехідних суспільствах, яким визнано сучасну Україну.

Автор на конкретних прикладах, із залученням відповідних статистичних та соціологічних даних, демонструє суперечливий характер розвитку громадянського суспільства. Зокрема, серед позитивних елементів дисертантом виділено розширення можливостей організацій громадянського суспільства участі у розробці або у лобюванні законопроектів, опосередкований вплив на законотворчий процес шляхом проведення як стихійних акцій, так і посилення системного тиску представниками громадянського суспільства у парламенті на ухвалення актуальних законів, високий рівень надання послуг та адвокації, розширення сфери впливу ОГС за рахунок делегування функції надання послуг з боку влади, зменшення залежності ОГС від єдиного джерела фінансування (с. 93).

Поряд із цим пошукувач достатньо яскраво продемонстрував проблему великої кількості фіктивних громадських організацій, їхній «проектний» характер, можливість заснування останніх державними службовцями для застосування корупційних схем, авторської монополії на окрему галузь та обмеження створенню конкурентних організацій (с. 96-97), а також наявність низки бар'єрів, що обмежують вплив громадян на роботу органів державної влади та місцевого самоврядування (с. 121).

У результаті проведеного аналізу інституціонально-правових умов, політико-культурних чинників розвитку громадянського суспільства (підрозділи 3.2, 3.3) дисертант вірно обґрунтовує твердження, що останнього варто визнати найсильнішим елементом демократичного переходу сучасної України, який і після революційних подій продовжує відігравати вирішальну роль в якості рушійної сили реформ, спрямованих на побудову функціональної демократії і верховенства закону (с. 95).

Окремої уваги заслуговує розгляд Матійчиком А. В. ряду переваг соціальних мереж у формуванні функціонально дієздатного громадянського

суспільства та формуванні культури партнерства у відносинах «влада-громадянське суспільство», зокрема, прискорення та підвищення ефективності процесу управління, оперативне внесення громадянських ініціатив для публічного обговорення, скорочення часових та фінансових витрат, формування нового типу взаємовідносин між владою та громадянами, який заснований на прозорості, відповідальності, принципах партнерства та самоорганізації (с. 153-156).

Здобувач чітко сформулював та підтвердив своїм дослідженням вплив органічно стабільного розвитку волонтерського руху як показника наявності потужного самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства. Зокрема, визначено особливості волонтерства в європейських країнах та його високий ресурсний потенціал у посиленні самоорганізаційних процесів (с. 84-85). На основі вивчення передумов та аналізу нормативно-організаційної складової діяльності волонтерських організацій в сучасній Україні, а також констатації найбільшого балансу довіри до останніх у сучасному українському суспільстві дисертантом зроблено висновок про визнання волонтерства як найбільшого потенціалу для самоорганізації громадянського суспільства в Україні та модерного механізму ротації політичної еліти України (с. 148).

Заслуговує на підтримку системність та комплексність дослідження інтернет-технологій (сайтів громадських організацій, аккаунтів у соціальних мережах, електронних петицій, блогів, електронних засобів виміру громадської думки тощо). У результаті ґрунтовного аналізу (підрозділ 4.3) Матійчик А. В. слушно робить висновки про тенденції до використання маніпулятивних технологій, що негативно впливають на політичну інтернет-участь – астротурфінг, сплоги, кросспостинг, хакерські втручання тощо.

Дослідження деформацій політико-культурної сфери цілком слушно приводить автора до твердження, що політична діяльність населення зміщується з голосування на більш активні, проблемно-орієнтовані форми масової участі (с. 163-164).

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. За темою дослідження автор одноосібно підготував шість публікацій, із них п'ять у фахових виданнях із політичних наук, одна стаття в іноземному виданні. Апробація результатів дослідження відбувалася на Всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях (м. Івано-Франківськ, м. Одеса, м. Херсон, м. Сєверодонецьк).

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Матійчика А. В. логічно структурована, що дозволяє оптимально розкрити мету та поставлені дослідницькі завдання. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, кожен з яких містить підрозділи, висновків, списку використаних джерел із 295 найменувань та додатку. Робота написана грамотно, на високому стилістичному рівні. Застосована наукова термінологія є загальноновизнаною, стиль викладення теоретичних і практичних результатів дослідження, нових наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їхнього сприйняття та використання. Оформлення як дисертаційної роботи, так і автореферату відповідає встановленим вимогам. При цьому автореферат стисло та адекватно передає зміст дисертації.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження, рекомендації щодо їхнього використання. Висновки та результати роботи можуть бути використані при розробці навчальних програм за напрямками підготовки «Політологія», «Державне управління», у викладанні навчальних дисциплін «Політичні інститути та політичні процеси в Україні», «Політична культура», «Державне управління та місцеве самоврядування», «Політичний менеджмент», «Технологія політичного процесу», «Державна політика» тощо; при написанні підручників та навчально-методичних посібників. Політологічний аналіз самоорганізації громадянського суспільства як чинника демократичної модернізації політичної системи України, подані автором рекомендації також матимуть значний інтерес безпосередньо для державних діячів, політичних лідерів (загальнонаціонального та регіонального масштабу, лідерів політичних

партій, громадських організацій тощо) для подальшої якісної реалізації курсу демократичної модернізації політичної системи України.

Зауваження до змісту наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Визначаючи в цілому значну наукову цінність дослідження, слід окреслити побажання та зауваження до його змісту.

Перше. Розглядаючи інституціонально-нормативні умови формування громадянського суспільства у підрозділі 3.2 дисертант акцентує увагу на діяльності організацій громадянського суспільства, виділяючи як позитивні тенденції, так і найслабші сторони їхнього функціонування. Найбільший наголос у дослідженні зроблено на вивченні специфіки роботи саме громадських організацій. У той же час аналіз ролі та особливості роботи органів самоорганізації населення залишаються майже поза увагою автора. На нашу думку, враховуючи актуальність здійснення децентралізаційної реформи як ефективного ресурсу демократичної модернізації політичної системи України, варто було б більш детально і системно висвітлити роль органів самоорганізації населення як невід'ємного елемента громадянського суспільства.

Друге. Запропонований дисертантом понятійно-категоріальний апарат не викликає зауважень. У підрозділі 2.2 сформована система категорій, які цілісно та логічно розкривають мету дисертаційного дослідження. Втім, термін «самоорганізаційний потенціал громадянського суспільства», який Матійчик А. В. часто використовує у своїй роботі, вимагає уточнень. Авторське визначення цього терміну в системі понятійно-категоріального апарату, на нашу думку, підвищило би наукову цінність дослідження.

Третє. Погоджуючись з висновками щодо здійснення громадянської ініціативи в Україні, на нашу думку, варто було б більш детально дослідити, а також відобразити у висновках дисертаційного дослідження специфіку реалізації європейської громадянської ініціативи та розкрити перспективи підвищення ефективності та результативності впливу громадян на прийняття політичних рішень державними інституціями.

Четверте. У дисертації послідовно розкриваються інституційно-правові умови функціонування громадянського суспільства в Україні та політико-культурне середовище, на тлі якого розгортається цей процес. Проте, на нашу думку, враховуючи високу персоніфікацію політичного життя, доречно було б проаналізувати також роль політичної еліти та лідерів у процесі розбудови громадянського суспільства та механізмів його самоорганізації.

Проте, вищенаведені зауваження не знижують загального високого теоретико-методологічного рівня дисертаційного дослідження. Їх скоріше варто розглядати як перспективні напрямки для продовження дисертантом роботи над своєю темою.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Матійчика А. В. «Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані й достовірні наукові результати та відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, а дисертант заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

**Офіційний опонент,
завідувач кафедри політології, соціології та гуманітарних наук
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля,
доктор політичних наук, професор**

Г. П. Щедрова

